

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐԹՆԱԿԱՆ, ՌԻՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ, ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ 38.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՓԵՏՐՈՒՍՐ 27, 1886

ԹԻՒ 9.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երես	65
Ճշմարիտ լոյսը	65
Սերբերն ինչպէս Գոտա դժբախտ	65
Եթէ Մարդ Մեռնի պիտի կենդանանայ	66
Կիցադուրիւն	67
Երկայթի Գեանաշարի	68
Այլապէս	69
Փշմար	69
Նամակներ	69
Համդէս Բարդաղան	71
Արժէք Դրամից	72

ԱՒԵՏԱՔԵՐ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ. Կը հրատարակուի ամէն Շաբաթ օր:

Տարեկան գինն է՝ ի թուրքիա՝ 2 Մեծի-տիյէ, վեց ամսեայն՝ 1 Մեծիտիյէ, կանխիկ էս հատը 40 փարա: Օտար երկրաց համար տարին 45 դանեկան, կանխիկ թղթատարի ծախքը խմբագրութեան վրայ է:

Խմբագրութեան էս բաժանորդագրութեան պատկանեալ համակներ պարտ է ուղղել առ Մր. Հ. Ս. Պարսնի, Ամերիգան խան, Կ. Պոլիս:

Ամերիգայի Միտնարաց Ընկերութեան կողմանէ,
Ճ. Ք. ԿՐԻՆ, ԽՄԲԱԳԻՐ
Հ. Ս. ՊԱՐՆԸՄ, ՓՈՒ-ԽՄԲԱԳԻՐ

«ՃՇՄԱՐԻՏ ԼՈՅՍԸ»

Անգղիոյ գիւղական դատաւներէն միոյն մէջ, բազում տարիներ առաջ կար միակ երկաթագործի խանութ մը: Հոն գործող մարդը յաճախ կը ստիպուէր մինչև գիշեր մնալ, և դառնալ տուն գիւղին մութ փողոցներէն և անցքերէն: Նա յաճախ տեսած էր թէ ինչպէս իւր կրահարանին հանքածուխէն ելած կաղը կը վառէր, և գիտէր թէ այն կու տար յստակ և պայծառ լոյս: Ուստի խորհեցաւ ինքնիրեն, «ինչո՞ւ չունենամ լոյս մը որ այս մութ գիշերները ճամբ բառ լուսաւորէ»: Յետոյ առաւ փամփուշտ մը, լեցուց զայն աւելորդ կաղով որ կ'ելլէր իւր գարբնոցին կրահարանէն, և փամփուշտին բացուածքին մէջ հաստատեց բարակ խողովակ մը ուստի՝ դուրս կը ցայտէր կաղը: Նա վառեց այս ցայտող կաղը, և փամփուշտը իւր թեւին տակ անցնելով, գնաց տուն, ունեւնալով ճրագ իւր օտից քայլերը ուղղելու որ չգլորին կամ չկոխեն փոսի մէջ:

Այս մարդն ունէր աշակերտ մը ճէյան Բէէկ անուն, որ տեսաւ այս տարօրի-

նակ լապտերը, բայց անոր վրայ բան մը չխորհեցաւ մինչև, մեծ մարդ ըլլալով, դադար էր բնակել Լոնտոն քաղաքին մէջ: Այս եղաւ շատ տարիներ առաջ երբ մարդիկ լաւ չէին կաղի լուսոյն վրայով: Լոնտոնի մեծ քաղաքին փողոցներն այն ատեն կը լուսաւորուէին իւրով լեցուած զամբարներով, և մարդիկ իւրեանց տուններուն մէջ կը դործածէին մամ: Հարուստները կը վայելէին մեղրամամ շինուած մոմերու գեղեցիկ յստակ լոյսը, բայց ժողովրդեան մեծ մասը կը վառէին ճարպով շինուած հասարակ մոմեր, և յոյժ աղքատը կը վառէին հինգ փարանոց տեսակ մը մոմեր որք կը շինուէին պարտի միջուկը ճարպի մէջ թաթխելով:

Երկայնից իւրի զամբար մը շատ հեռուն չկրնար լուսաւորել մութ կամ փոթորկալից գիշերները: Երբ Բէէկ տեսաւ թէ մեծ Լոնտոն քաղաքին փողոցները ինչպէս աղօտ կերպիւ լուսաւորած էին, յիշեց իւր լաղճմի վարպետին փամփուշտէ զամբարը, և սկսեց խորհել որ թերևս կարելի էր նոյն կերպիւ լուսաւորել Լոնտոն քաղաքը: Խորհրդարանէն հրաման խնդրեց փորձ ընելու: Իսկզբան վրան ծիծաղեցան, բայց երբ նա յարատեւութեամբ կրկնեց իւր խնդիրը, վերջապէս հրաման տուին ընել փորձ մը: Կատարելով ինչ պատրաստութիւն որ հարկ էր, նա հրաւիրեց խորհրդարանին անդամներն և քաղաքին գլխաւոր աղնուականները՝ որ ահանաւես ըլլան այս նոր լուսատուին առաջին անգամ վառուելուն: Փորձը յաջող եղաւ: Լոյսը յստակ և գեղեցիկ էր, բայց դատաւորք վախ յայտնեցին թէ կարելի էր որ կաղը պայթէր և պատճառ ըլլար կենաց և ընչից կորստեան: Ապացուցանելու համար թէ այս պիտի վտանգ չէր կրնար պատահիլ, Բէէկ ճրագ մը առաւ և կաղին տակաւը բանալով ճրագը ձգեց անոր մէջ, և ամբողջ զանգուածը վառեցաւ պայծառ բոցով, և ողողեց հանդիսականաց բազմութիւնը այնպիսի լուսով որուն նմանը երբէք տեսած չէին:

Սակայն յամառ իմաստունները Համադուեցան: Ընդհակառակն ամբաստանեցին զԲէէկ թէ դաւաճան նպատակ ունէր սպաննել խորհրդարանի անդամներն, Լորտերն և պատուաւոր աղնուականներն, այսու պատրուակաւ ժողովելով զանոնք իմի վայր՝ որպէս զի իւր ստիպելի դիւտով ջնջէ զանոնք: Եւ ըսին թէ դիւտը չէր ծառայեր առաջադրեալ նպատակին: Եւ մերժելով լսել զորինչ նա կ'ուզէր խօսել ի պաշտպանութիւն իւր դիւտին, բռնեցին զնա և բանտարկեցին, և Լոնտոն քաղաքը շատ տարիներ մնաց իւր աղօտ լոյսերով:

Այս պատմութիւնը լաւ օրինակ չէ՞ ցուցնելու թէ մարդիկ ինչպէս կ'ընդունին զԲիբիստոս որ է ճշմարիտ լոյս աշխարհի: Նա եկաւ յաշխարհ ըլլալ «ձրադ մեր ոտքերուն և լոյս մեր շաւիղներուն»: Բայց մերժուեցաւ մարդոցմէ և մատնուեցաւ դառն մահուան ի վերայ խաչին: «Իրեններուն եկաւ, և իրենները չընդունեցին զնա»: Այն ժամանակէն հետէ բազումք եկած են պատմել մարդոց այս դարմանալի Լուսոյն վրայ յով, բայց անոնցմէ ոմանք ևս բանտարկուած և մահուան մատնուած են, մինչ այլոց պատգամն արհամարհուած է: Բոլոր այս դարերուն մէջ մարդիկ մերժած են ճշմարիտ Լոյսը և աւելի ընտրած են քաղել խաւարին մէջ:

Միտ դնենք որ մի գուցէ մենք ևս փորձենք քաղել աշխարհիս վրայ առանց ճշմարիտ Լուսոյն որ կրնայ առաջնորդել զմեզ դէպ ի լաւագոյն երկիրը:

ՍԲԸՐՃԸՆ ԻՆՉՊԵՍ ԳՏԱԻ ԶՔՐԻՍՏՈՍ

Երբ պատանի էի հինգ տարի յոյժ ահաւոր մատանջութեան մէջ մնացի: Եթէ կայ մարդկային էակ մը որ աւելի սարսափ զգացած է Աստուծոյ օրէնքէն, իրապէս կրնամ գլխով զնա եւ համակրել անոր: Պրնիտնի «Շնորհ Առաւորացեալ» անուն գիրքը կը ներկայացուին իմ կենացս պատմութեան գլխաւոր երեւոյթները: Անգուստիններէն ոմանց մէջ յորս նա մտաւ ես երբէք ոտք կոխած չեմ: Բայց մի քանի անգուստիններ որոց

մէջ եւս սուղեցայ, կը թուի թէ բոլորովին անծանօթ էին նմա : Կը խորհէի թէ զիս ծածկող երկնից արեգակը անհետ եղած էր — թէ այնպէս մեղանշած էի Աստուծոյ դէմ որ չկար յոյս ինձ համար : Աղօթեցի — Տէրը ինք միայն գիտէ թէ ինչպէս աղօթեցի, բայց երբէք չէի զգար թէ պատասխանի նշոյլ մը անդամ ընդունած էի : Աստուծոյ խօսքը խուզարկեցի : Խոստումներն աւելի ահ կ'աղդէին ինձ քան սպառնալիքն : Կարդացի Աստուծոյ փողովդեան առանձնաշնորհութեանց վրայով, բայց կատարելական վստահ կը զգայի թէ ինձ համար չէին :

Իմ վշտիս գաղանիքն այս էր : — Աւետարանին պատգամը չէի գիտեր : Կը բնակէի Գրիստոնեայ երկրի մէջ եւ ունէի Գրիստոնեայ ծնողք, բայց լիովին չէի հասկնար թէ ո՞րչափ ձրի եւ պարզ էր Աւետարանի հրաւերը : Մեր քաղաքին բոլոր եկեղեցիները դայի, բայց ստուգիւ կը հաւատամ թէ չսեցի Աւետարանը լիովին : Սակայն չեմ պարսաւեր քարոզիչները : Մին կը քարոզէր Աստուծոյ գերելիանութիւնը : Կրնայի հաճութեամբ լսել զայդ : Բայց ի՞նչ օգուտ էր այդ մի խեղճ մեղաւորի որ կ'ուզէր գիտնալ թէ ի՞նչ պարտէր ընել վերկուելու համար : Ուրիշ պատուական քարոզիչ մը կար որ միշտ կը ճառէր օրէնքին վրայով : Բայց ի՞նչ օգուտ էր հերկել երկիր մը ուր հարկ էր ցանել : Ուրիշ մը էր մեծ քարոզիչ դործական պարտականութեանց : Գացի լսել զնա, բայց նա թուեցաւ ինձ նման զին ուսրական հրամանատարի որ կ'ուսուցանէր պատերազմական ճարտար շարժումներ խումբ մը մարդոց որ չունէին ոտք : Ի՞նչ կրնայի ընել լսելով նորա յորդորներն : Բոլորն անգոր էին զիս շարժելու : Գիտէի թէ զրուած է «Հաւատա՛ Տէր Երեսու Գրիստոսի, եւ պիտի իրկուիս» : Բայց չէի գիտեր թէ ի՞նչ է հաւատալ Գրիստոսի :

Երբեմն կը խորհիմ թէ մինչեւ ցայժմ մթնութեան եւ յուսահատութեան մէջ պիտի ըլլայի եթէ Աստուծոյ բարեբաւութեամբ չզրկէի ձիւնի փոթորիկ մը մինչ կիրակի առաւօտ մը կ'երթայի պաշտաման տեղ մը : Այնչափ դիզուեցաւ ձիւնը որ այլ եւս կարող չէի յառաջ երթալ, եւ դառնալով մտայ պարտեղ մը եւ դառայ նախնական Մէթոտիսթ մատուռ մը : Մատուռն մէջ կաշին իբր տասներկու կամ տասներկնգանձինք : Քարոզիչը չեկաւ : Կը թուի թէ ձիւնէն արգելուեցաւ : Խեղճ մարդ մը — կօչկակար կամ դերձակ կամ այդ տեսակ արհեստաւոր մը — ելաւ բեմը քարոզելու : Արդ բարեզր է որ քարոզիչը ըլլան դաստիարակեալ : Բայց այս մարդը, թող դաստիարակութիւն, պիտի ըսէիք թէ բաւական խելք չունցր :

Ստիպուեցաւ կրկնել միայն իւր բնաբանը, պարզապէս վստահ չի չունէր ուրիշ ըսելու բան : Բնաբանն էր, «Ինձ նայեցէք եւ վերկուեցէք, ով բոլոր երկրիս ծայրերը» : Մինչեւ անդամ բառերը ուղիղ չէր հնչեր, բայց այդ փոյթ չէր : Խորհեցայ թէ այդ բնաբանին մէջ լուսոյ նշոյլ մը կար ինձ համար :

Եւ այս էր նորա քարոզը : «Սիրելի բարեկամք, յիշաւի յոյժ պարզ բնաբանն է այս : Կ'ըսէ, 'Նայէ' : Արդ՝ մեծ ճիգ պէտք չէ զայդ ընելու համար : Չըսեր, վերցո՛ւր ոտքդ կամ մատդ, այլ պարզապէս 'Նայէ' : Հարկ չէ որ մարդ համալսարան երթայ որ նայել սորվի : Ամենէն մեծ տխմարը ըլլաւ, տակաւին կրնան նայել : Հարկ չէ որ մարդ տարեկան հազար ոսկի եկամուտ ունենայ որ կարենայ նայել : Որեւիցէ մարդ կըրնայ նայել, տղայ մը կրնայ նայել : Նաեւ կ'ըսէ, 'Նայէ ի՞նչ' : Այո՛, ձեզմէ շատեր կը նային իրենց անձին : Օգուտ չունի հոն նայել : Երբէք հանգիստ չախտի դանէք ձեր մէջ : Ոմանք կը նային Հօր Աստուծոյ : Ո՛հ, վերջը կը նային անոր : Յիսուս Գրիստոս կ'ըսէ, 'Նայէ՛ ի՞նչ' : Ձեզմէ ոմանք կ'ըսեն, պէտք է սպասեմ Հօգուոյն աղղեցութեան : Այդ պէտք չէ քեզ համար : Գրիստոսի նայէ : Հրաւերը կ'ըսէ, 'Նայէ ի՞նչ' :

Յետոյ բարի մարդը այսպէս շարունակեց քայտարել իւր բնաբանը : «Նայէ՛ ինձ, քրտինքս կը հոսի արեան կաթիլներու նման : Նայէ՛ իմ վրաս, խաչին վրայ կախուած եմ : Նայէ՛, մեռած եւ թաղուած եմ : Նայէ՛, կը համբաւեամ, կը նստիմ Հօրս աջ կողմը : Ո՛հ, նայէ՛ ինձ, նայէ՛ ինձ» : Երբ հոս հասաւ եւ իբր տանն բոպէ խօսած էր, իւր թելին ծայրը եկաւ : Յետոյ վերնատունը նայելով աչքերը ինձ ուղղեց, եւ կը հաւատամ որ այնչափ քիչ մարդոց մէջ օտարական ըլլալս հասկըցաւ, եւ ըսաւ, «Ո՛վ երիտասարդ, թշուառ կը թուիս : Ստուգիւ այնպէս էր : Բայց անկէ առաջ սովորած չէի անձնական երեւութիս նկատմամբ դիտողութիւններ լսել բեմէն : Ինչեւիցէ լաւ հարուած մը եղաւ : Նա շարունակեց ըսել : «Եւ միշտ թշուառ պիտի մնաս — թշուառ կենաց մէջ, թշուառ մահուան ատեն — եթէ չհնազանդիս բնաբանին : Բայց եթէ հնազանդիս, այժմ, այս վայրկեանս, պիտի իրկուիս» : Յետոյ նա դաշեց այնպիսի ձայնիւ որ նախնական Մէթոտիսթ մը միայն կարող է արձակել, «Ո՛վ երիտասարդ, նայէ՛ Յիսուս Գրիստոսի» :

Նոյնհետոյն ամալը վերացաւ, խաւաւը փարատեցաւ եւ այդ վայրկեանին տեսայ արեգակը : Եւ կրնայի այն վայրկեանին կանգնել եւ երգել այն մատրան մէջ դառնող ամենէն եռանդուն Մէթոտիսթին հետ : Գրիստոսի անդին արեան վրայով, եւ այն պարզ հաւատոյն

որ կը նայի միայն անոր : Ո՛հ, իցիւ թէ ոք ըսած ըլլար ինձ յառաջագոյն, «Վրստահէ Գրիստոսի եւ պիտի իրկուիս» :

Մնտարակոյս Աստուծոյ իւր իմաստութեամբը կարգադրեց այս ամէնը, եւ այժմ միշտ կ'երգեմ : —

«Մին փրկարար աղղեւրն տեսայ,
Եւ տեսնելս ի վեր,
Իմ գովութեանս առաքելայ՝
Եղաւ քու սէրդ, ո՛վ Տէր» :

ՍՐԸՐՃԸՆ

“ԵԹԷ ՄԱՐԴ ՄԵՌՆԻ ՊԵՏԻ ԿԵՆԴԱՆԱՆՑ
ԱՐԴԵՐ”
3.

Երկրորդ փաստն զոր կ'առնունք բնութեանէն ապացուցանելու տպաւորի կենաց հաւանականութիւնն է բարոյական փաստը : Բընադրմամբ կ'ըմբռնենք թէ կայ որոշում որ կը դատէ զուղիղ եւ զթիւր : Կրնան ըլլալ դորձ եւ սկզբունք որոյ բարոյական հանգամանաց մասին տարակոյս զգանք, բայց ամէն ոք գիտէ թէ կայ ինչ որ է լոյս եւ կայ այլ ինչ որ է խաւար : Գիտենք նաեւ թէ ուղիղն արժանի է վարձուց եւ թիւրն արժանի է պատժոյ : Այս սկզբնական համեմատ կը վարուին ծնողք իւրեանց զաւակաց հետ, դաստիարակը իւրեանց աշակերտաց հետ, եւ կառավարութիւնը իւրեանց հպատակաց հետ : Եթէ կառավարութիւն մը գողերու եւ մարդասպաններու յանձնէ բարձր եւ պատուաւոր պաշտօններ եւ անոնց յատկացեալ վարձն, եւ չզրոյցակալ բանտարկէ ի գրեհախառն իւր առաքելի քաղաքացիներն, բոլոր մարդիկ ազգայակ կը բառնան ընդդէմ այսօրինակ անիրաւութեան : Բայց երբ չլծայք կ'ըլլան բաժին մարդասպանաց, եւ պատիւը անարժանի մարդկանց, կ'ըսենք թէ բարեւոր է :

Արդ այս աշխարհիս մէջ մարդիկ չեն ստանար հատուցում ըստ իւրեանց արժանեաց : Ծշմարիտ է թէ ընդհանրապէս առաքելութիւնը կը բերէ վարձ : Ընդհանրապէս առաքելի մարդիկ կ'աղբիւրն աւելի երկար եւ կ'ըլլան աւելի երջանիկ քան զայս : Եւ սակայն եթէ չկայ այլ կեանք բաց ի ներկայէն, կաբող չենք ըսել թէ ամէն ոք կը ստանայ զիւր արդար բաժին : Յաճախ պատահած է որ մարդկային կերպարանօք ճիւղ մը նման Հովմայեցի կայսեր Գամուսուսի, բարձրացած է կայսերական իշխանութեան եւ տարիներով վայելած է ամէն հաճոյք որուն կրնար փափաղի : Նորա ցանկութիւնը ոչինչ համարած է հուրիական, եւ ոչ ոք համարձակած է զիւ մագրել նորա կամաց : Եթէ, որպէս յաճախ կը պատահէր այդպիսի հրէշներու, նա դաւաւած է ի կենաց երկտարաբարութեան մէջ ի ձեռն մարդասպանի, ինչ վնաս ունի այդ եւ թէ չիք կեանք ապաւնի յորում նա պիտի ընդունի պատիւ իւր անօրէնութեան : Մինչ կ'աղբէր նորա վայելքն նախանձի կը շարժէին զաշխարհ, եւ թոյն կամ դաշոյն փրկելէ զնա ձաշակելէ զվիշտ ծերութեան կամ բախտի փոփոխութեան : Սոսկական կենաց մէջ եւս կան այնպիսի որք ստացուածք կը զրկեն բացարձակ խարդախութեամբ եւ աւելի արժանի են բանտարկութեան քան զդաւաւորը կը կրկն կայանաւորի չլծան եւ գորակը, եւ սակայն նոքա անվրդով կը վայելեն զոր ինչ ունին : Մտնոց հաբատութիւնը կ'աճի, անոնց զաւակներ կը վայելեն առողջ կեանք, եւ վերջապէս պատուով բնունաւորեալ կը մեռնին ի ծերութեան : Ընդհակառակն բազում մարդիկ որ ճշմարտիւ են բարի եւ ազնիւ կ'աղբիւրն աղքատութեամբ,

հողին կը յանձնեն իւրեանց զաւակներն, եւ բազում տարիներ տառապանք կրելէ զինի կիջնեն ի գերեզման: Եւ յաճախ որպիսիք ան- իրաւութիւն կը կրէ բարի մարդ մը ի ձեռն անդղտմի: Առնուեք օրինակ վէպէ մը, որ սակայն հիմնեալ է իրողութեան վրայ, եւ միայն անուանք փոխուած են: Չայս կ'ընա- րենք վասն զի պատմութիւնը յոյժ բազմաց ծանօթ է: «Ալքար» Թովմաս Տնակ» անուն պատմութեան մէջ, Ալքար Թովմաս կը ներ- կայացուի գերի Լըլըրի: Ալքար Թովմաս է աղիւս եւ սիրելի մարդ, որոյ ոտից քով ուրա- խութեամբ կրնայինք նստիլ սորվելու առա- քինութեան դասեր, զի նորա բարուց մաք- րութիւնը պիտի տար մեզ մոռանալ նորա մորթին սեւութիւնը: Լըլըրի անհամեմատելի աստիճանաւ ստորին է Ալքար Թովմասէ, չունենալով առաքինութեան կամ ճշմարիտ մարդկութեան կայծ մը անգամ իւր մէջ: Եւ սակայն նա տէր է, եւ վասն զի Ալքար Թով- մաս չհաւանիր ընել վատ կամ չար գործ մը, նա կը ձգտէ զնա մինչեւ սեւամորթ դիւ- ցաղը կը մեռնի նորա խարազանին ներքեւ: Այս անիրաւութեան հատուցումը չէ տրուած այս աշխարհիս մէջ, — պիտի չտրուի երբեք: Ի՞նչ զրդիո կայ սեւամորթ գործելու զարգա- րութիւն եւ ըլլալու առաքինի: Քաղաքա- կրթեալ աշխարհին մեծ մասին մէջ ջնջուած է գերեստացութիւն, բայց նոյնչափ մեծ ա- նիրաւութիւնը կը մնան եւ պիտի մնան միշտ: Քանի հազարաւոր տուններու մէջ կան աղ- նիւ առաքինի կանայք որ լծակից են դաղանա- բարոյ արանց որք կը բռնանան անոնց վրայ օրէ օր, եւ տակաւ կը մղեն դանդաղ ի գե- րեզման: Ոչ մի օրէնք կարող է բերել դար- ման այս չարեաց, վասն զի չարչարեալ կա- նայք առաջինն կ'ըլլան բողոքել ընդդէմ որեւ- իցէ միջամտութեան ի տունս իւրեանց: Ծըշ- մարիտ մարտիրոսութեան ոգով նոքա հոռ- թեամբ կը հպարտակին իւրեանց դժբախտ վի- ճակին:

Երբ այսպիսի իրողութիւնը կը ներկայա- նան մեր մտաց, բռնու բնադրմամբ կը զգանք թէ պարտ է ըլլալ միւս եւս կեանք ուր այս անիրաւութիւնը ուղղուին: Լըլըրի ձաղկե- լով մահուան կը մատնէ իւր գերին: Տան բռնաւորը կը հալածէ իւր կինը եւ դաւակ- ները մինչեւ գերեզման: Յետոյ սոքա եւս կը մեռնին: Եւ չենք կարող չհարցնել, «Եւ ի՞նչ յետոյ»: Այսպիսի դէպքեր կը թուին մեզ առաջին արարուած թատերական մի տեսա- րանի, կամ պատմութիւն որ չէ վերջացած, եւ կ'աւելակենք որ չարունակուին: Ե- երբեք արդար Աստուծոյ յերկին, պարբն շարունակ- ուն: Անիրաւութիւնը պիտի ուղղուին եւ բաց հաշիւներ պիտի գոցուին: Մի աստուած որ մերթ կու տայ պատիւ մոլորութեան եւ մերթ չտար: որ մերթ կը վարձատրէ առա- քինութիւնը եւ մերթ կը յանձնէ առաքինին ի ձեռն անառակաց որ ընեն նմա զոր ինչ կամին, չէ կատարելապէս արդար աստուած: Եւ սակայն այդպիսի է Աստուծոյ որ կը տը- րէ մեր վրայ եթէ մահն է վախճան հողոյն կենաց: Իսկ եթէ կայ միւս եւս կեանք, բո- լոր դժուարութիւնը անհետ կ'ըլլայ:

Դաստիարակ մը կրնայ լուսադոյն համարիլ թողուլ որ իւր աշակերտը օր մը գործեն զոր ինչ կամին, որպէս զի իւրեանց բարքը գոր- ծով յայտնեն, եւ ինք ապագային մէջ արդա- րանայ երբ ըստ արժանեոյն վարուի անոնց հետ: Գործարանատէր մը կրնայ նոյնպիսի աղատութիւն տալ չարաթ մը իւր գործաւո- րաց, որպէս զի յայտնուին անոնց բարքն: Եւ այսպէս եթէ կայ յաւիտենականութիւն որոյ

միայն մուտքն է այս կեանք, կրնանք հա- ւատալ թէ կարելի է որ բարեւը է թոյլ տալ բարիներուն: Կրել տառապանք որ անոնց բարքն մշակուին, եւ որ չարեր յաջողին որ- պէս զի Աստուծոյ բարութիւնն մէջ դանոնք անաշխարութեան:

Արդարութեան զգացումն զոր կը կրենք կը պահանջէ միւս եւս կեանք:

ԴԻԻՑԱԶՆՈՒԹԻՒՆ

Չկայ ճշմարիտ դիւցազնութիւն քան զայն որ կու տայ մարդոյս դնել կեանքն ի վտան- զի ազատելու համար այլոց կեանքը: Այս- պիսի դիւցազնութեան վրայ միշտ սքանչա- ցած են մարդիկ, եւ այժմ կառավարութիւնը եւ ընկերութիւնը կը յայտնեն իւրեանց հիա- ցումը եւ կը քաջալերեն զքաջարի անձինս տալով անոնց յատուկ միտայններ: Ի Լոնտոն հրատարակեալ Գոֆֆը անուն հանդէսը պատ- րաստած է կարգ մը միտայններ այսպիսի քաջասիրտ եւ անձնուէր անձանց համար որ իրենց կեանքը նշաւակ կ'ընեն վտանգաց ազատելու այլոց կեանքը մահուանէ:

Հետեւեալ պատմութիւնը դիւցազնական գործոյ որ առիթ եղաւ արաբիսի միտալի մը նուիրութեան, առնուած է վերոյիշեալ հան- դիսէն:

Երիտասարդ Իրլանտացի մը Ճէյմս Նոլանս անուն, տուաւ օրինակ դիւցազնութեան: Մեծ քաջութիւն ցուցուց յանկարծահաւ վը- տանդի առնել որ պատահեցաւ անխափանքի մը մէջ Նիւմէլի մերձակներն ի Սկոթլան:

Ուրբաթ օր, հոկտեմբեր 12, 1883, կէս օրէն իւր երկու ժամ ետքը, ձայն տրուե- ցաւ թէ հանքին ստորերկրեայ նկուղները կը լեցուէին ջրով: Եւ հաստատուեցաւ այս զրոյցը լսուելով ջրոյ խոխովման ձայն եւ անանուելով հոսում ի վայր իւր 800 ոտք բարձրութենէ եւ միանգամայն աղմուկ մը որ յուսահատութիւն կ'ազդէր խոնջեալ հան- քագործաց: Անոնք մինչ վեր պիտի ելլէին, հանքին մուտքը եղող հորին վերին բերանը կանգնող դէտը իմացաւ որ վտանգ մը կար: Վախճանեալները մարդիկ եւ տղայք կ'աշ- խատէին հանքին մէջ, որոց երեսունհետը մարտնչանաւ էին մերձակայ նկուղը մինչ քանակէնք որ էին ջրոյն հոսանքին միւս կողմը, մնացած էին հոն: Ասոնք մէկգի փա- խած էին հանքին ուրիշ կողմը եւ թէպէտ տակաւին հոն չէր վազեր ջուր, սակայն դը- տան որ փակուած էր իրենց ձաւքան, եւ կը վազէին այս եւ այն կողմը, բայց ի զուր: Հոռակ ուրեմն անոնց չմնաց ընել ուրիշ բան բայց եթէ սպասել իրենց ձակատաղին հան- քին մէջ տեղ մը որ իրարու կը կցեր երկու նկուղները, եւ որոյ լայնութիւնն էր միայն հինգ ոտք եւ բարձրութիւնը հինգ ոտք: Հանքին հորը գրեթէ լցուած էր ջրով եւ մեծաքանակ ջուր կը հոսէր դէպ անոնց կողմը, բայց սպասեցին հոն ահաբեկեալ երկու ժամ, մինչեւ որ չտեսնելով հաւանականութիւն ջը- րոյն հոսանքին դադրելուն որով յոյս ունե- նային ազատուելու, անոնցմէ եօթն անձինք մտան ջուրը եւ դուրս եկան այն ծակին մէ- ջէն որմէ ջուրն կը հոսէր վար, թողուլ հոն իրենց ընկերները որք կը կարծէին թէ մեկ- նողք խեղդուեցան: Բայց անոնք ազատուե- ցան ողորմութեամբ Տեանն, հասնելով հան- քին բերանը, միջան մէջ մաքառելէ ետքը ուժղին իջնող ջրոյն հետ, ուր անոնց խու- վեալ բարեկամը կը սպասէին անոնց: Բայց ի՞նչ եղան մնացեալ տանկուութիւն: Անոնցմէ տասներկուք մի առ մի ըրին ինչպէս անոնց եօթն ընկերք, մաքառելով ջրոյն եւ մեկ

ձամբուն հետ, եւ ազատուեցան նման ա- նոնց: Եւ սակայն տակաւին կը մնային հոն չորս մարդ եւ երկու տղայ: Անոնց երեք ժամ եւս, եւ այն միջոցին վերը գտնուող բարեկամը ի զուր կու տային նշաններ եւ կը կոչէին դանոնք ընել իրենց միւս ընկերաց պէս: Անոնք աւելի յուսահատեցան վասն զի կը կարծէին թէ իրենց ընկերները կորսուած էին, եւ թէ այսպիսի նշանները որ կը հաս- նէին անոնց հանքին վերի կողմէն՝ ազգա- րարկու համար էր որպէս զի մնային ուր որ կը գտնուէին: Իսկ անոնց զամբարները դժուարաւ կը պահուէին վառ:

Երեք ժամը եւս անցան, եւ անոնք որ կը ջանային ազատել տեսան թէ բան մը ընելու էին հանելու համար դանոնք դուրս: Պէտք էր որ որ վար իջնէր հանքին հորէն եւ անցնէր ջրոյն մէջէն: Բայց ո՞վ ոք արդեօք:

«Ես կ'իջնեմ եթէ ոք վար հրէ դիւ ծա- կէն, վասն զի ջրոյն հոսանքը շատ զօրաւոր է», ըսաւ մեր նորահասակ Իրլանտացի դիւ- ցազնը, Ճէյմս Նոլանս: Եւ ոմն Սմէլի անուն, կոխեց իւր ոտքով անոր կոնակին վրայ, եւ Նոլանս խիզախեց իջնել ջրոյն մէջէն վար: Իրլանտացի երիտասարդն այսպէս հասաւ իւր ընկերաց քով: Խօսեցաւ անոնց գուարթա- զին, ըսաւ որ դան իւր ետեւէն, եւ դնելով իւր կոնակին վրայ երեքտասնամետայ պա- տանին Քէր, եղաւ դարձեալ դուրս: Ո՛հ, ի՞նչ ուրախութիւն եղաւ որ անոնք աղատ- ուեցան: Բայց ո՞ր է Ուոքըր պատմաին: Նոլանս չկեցաւ խորհելու, այլ դարձեալ խի- զախեց իջնել վար յաղթանջուր հոսանաց մէ- ջէն: Դուաւ տղան միջան մէջ, միայնակ եւ թողուած մահու ճիրանաց մօտ: «Ո՛հ, Աս- տուած օրհնէ գրեզ», կու դար տղուն շշուռ- չը Նոլանսի ակամջին մինչ սա զայն եւս կ'առնուր իւր կոնակը: Եւ սուղելով անոր հետ, անհանդապէս դուրս հանեց զնա ջրոյն հոսանաց մէջէն: Կէս դիշերէն մի ժամ ա- ռաջ էր երբ կատարուեցաւ այս քաջագոր- ծութիւնը, եւ ուրախութեան եւ կեցցէնե- րու աղաղակներով ողջունուեցաւ մեր ած- խագործ դիւցազնը: Դոֆֆըի առաջին ար- ծաթ միտալը արուեցաւ քաջ Ճէյմս Նոլանսի: Ո՛հ ապաքէն վայելուչ դարդ է այն նորա լայն կուրծքին:

ՄՈՆԹԵՆԵԿՐՈՑ

Քաթթարոյի դիւցազնի ծոցին ճիշդ ծայրը կը գտնուի նոյն անուամբ փոքրիկ քաղաք մը: Անձանօթ պատճառաւ մը քաղաքին վե- նետիկցի հիմնադիրը անսկզբ եղան ի հաշիւ առնուլ անոր քով գտնուող բաւական ըն- դարձակութեամբ բաց տեղը, եւ վասն որոյ քաղաքը կ'երբեւի նման տանց չեղ ջի որ իւր թէ ջրէն դէպ այն տեղը քշուելով կը ճգնին մաղել լեռն ի վեր որ հովանի է անոնց վը- րայ: Տուները շատ խիտ են ջրոյն եղերքը, եւ քանի որ կ'եղեն լեռն ի վեր՝ կը սկսին ա- նօսարանայ հետդհետէ: Կան քանի մը տուներ որ աւելի վերը չիստուած են եւ կը թուի թէ փակած են զան ի վեր բարձրացող ժայռին եւ յարածամ կը ջանան պահել իրենց դժուարա- մատելի դիրքը: Քաթթարոյ լի է իւր նմա- կին վեներտիկցի տեսարց յիշատակօք: Թեւա- լոր առիւծը կը տարածեն իրենց թեւերն ըտ- լոր դրանց վրայ: ահաղին պատշգամբ առ կախեալ կը կենան նեղ փողոցներուն վրայ: Հոյակապ տուներ ճոխ քանդակագործեալ ձակատով եւ զինանշանայ դրուագեալ նկա- րուք կը մնան ցարդ անմաշ եւ անեղծ ժա- մանակէն: Մինչեւ մօտ ժամանակներս Մոն- թէնէկոյի միակ դուռն էր Քաթթարոյ, բայց

Պերլինի գաղտնիքը տուած զՄեթիկարի Մոնթէնէկրոյի, եւ անտարակոյս Անթիվարի պիտի անցնի Քաթարոյի տեղը։ Եւ սակայն Մոնթէնէկրոյի մայրաքաղաքը գացող ճանապարհորդաց համար անհրաժեշտ է տակաւին անցնել Քաթարոյէ։ Քաթարոյէ գէպ ի լեռն ելող ճամբան շատ խոտորումներ ունի որ զայն չինող երկրաչափից հանձարոյն նըշան է։ Եւ սակայն շատ տաղտկալի է անկէ ճամբորդող ուղեւորաց, եւ անտարակոյս կարի յոյժ աննպաստ ձերբուն որ հոն կ'աշխատին։ Լեռան այս ճամբուն վերի դաղաթէն տեսարանները կ'երեւին անմասն չընդլեռամբ։ Զամբան շինուեցաւ Աւստրիոյ կառավարութեան ստակով եւ ընդ տեսչութեամբ Աւստրիացի արուեստագիտաց։ Աւստրիոյ եւ Մոնթէնէկրոյի սահմանը որոշուած է մեծ խնամով։ Մօտերս Աւստրիոյ արքունի գերդաստանէն անձ մը ելաւ Քաթարոյէ երթալու համար Չէթինեէ, հետ անկող իւր Աւստրիացի թիկնապահները։ Երբ հասաւ սահմանագլուխը, Մոնթէնէկրոյցիներ ելան անոր առջեւ, եւ խնդրեցին կամ մանաւանդ պահանջեցին անկէ ետ գրկել թիկնապահները։ Արքայազուն իշխանն ի դուր ջանաց համոզել զանոնք, եւ կարող չեղաւ անցնել առաջ մինչեւ որ ետ չըրկեց թիկնապահները։ Այս առթիւ Մոնթէնէկրոյցիք նշանաւոր գործ մը կատարեցին։ Չէթինեէի ճամբան չունէր իւր քովերը պատուար եւ անոր վրայ խիտ առ խիտ կը դռնուէին ժայռերու սուր անկիւններ եւ գահաւանդներ։ Այս ճամբուն երկայնութիւնն է 30 քիլոմետր, բայց երեք օրէն չինեցին պատուարներ ճամբուն բոլոր երկայնութեամբ կտոր կտոր, որոնցմէ ոմանք ունին 30 ոտք երկայնութիւն, ուրեք ուրեք միջոցներ թողլով։ Եւ ասոնք բոլորն ըրին այն դիտաւորութեամբ որպէս զի իրենց երկիրը գացող օտարականք նշանակ չըլլան ճամբուն վտանգներուն։ Ոչ մի երկիր երբեք ունի յարմար անուն քան որչափ Մոնթէնէկրոյ, վասն զի ինչպէս կը նշանակէ անոր այս անունը, այն է ստուգիւ Սեաւ Լեռան եւ ոչ այլ ինչ։ Պերլինի Աւագածո ղովէն անոր տրուած երկիրը տարբեր երեւոյթ ունի, բայց տակաւին մեծագոյն մասն է նման ահագին քարակոյտի։ Թէպէտ երկիրն է լեռնային եւ անհարթ, է սակայն յոյժ գեղեցիկ, եւ շատ նպաստաւոր անոր բնակչաց զարգացման։ Հոն դուր ուրեք կը գտնուի փոքրամարմին մարդ, եւ դրեթէ չը կան խեղանդամ անձինք։ Մոնթէնէկրոյի բնակչաց զգեստը թէպէտ չէ այնչափ շքեղ որչափ են Տալմացիոյ զգեստներէն ոմանք, է սակայն յոյժ գեղեցիկ. անոնք կը հագնին երկայն սպիտակ վերաբկու՝ առջեւը բաց, կը կապեն իրենց մէջքը գունաւոր գօտի, կը հագնին նաեւ կապոյտ լայն անդրաւարտիք որ կը հասնի մինչեւ ծնոցէն քիչ մը վար եւ ճերմակ դուպաներ, ոտից կոճերուն վրայ եկած մասն եւ ետեւի կողմը գէպ ի վեր նըկարգործեալ, եւ կարգ մը պղինձ ճարմանդներով հաստատուած ոտից վրայ։ Մոնթէնէկրոյի հարուստները կամ ազնուականք կ'աւելցունեն ասոնց վրայ նաեւ զոյգ մը մոյգ (ծիւծ), եւ իւրաքանչիւր բնակիչ երկիրն, առանց բացառութեան, կը կրէ երկայն եւ փայլուն տարճանակ։ Թէպէտ Մոնթէնէկրոյ է լեռնային եւ խորտաքորտ երկիր, սակայն կը գտնուի հոն ամենայն ուրեք ոչխարաց եւ այծուց հօտեր, այնպէս որ երբ կը չըլլի մարդ լեռան մանուածոյ ճամբաներէն վեր ելնելով կը տեսնէ աստ եւ անդ ոչխարաց հօտեր, եւ ողորմելի խրճիթներուն զրանց առջեւ մե-

ծաքանակ մորթ որ դրուած են չորնալու համար։ Լեռնային այս դիւղերը, չունին հրապուրիչ երեւոյթ, եւ ազտեղի երամակք այծուց յարմար են անոնց բնակարաններուն, եւ սակայն այն գիւղացւոց ոչխարը, այծը եւ կըր, որ անոնց գրեթէ բոլոր ստացուածն են, բնական գին կ'արժեն։ Անոնց կենդանեաց բազմութիւնը բաղդատումը անոնց արօտներուն հետ, յոյժ զարմանալի է, եւ որ ոչ է նուազ զարմանալի, անասունք թէպէտ են փոքր, են սակայն գէր եւ գեղեցիկ։ Զամբուն վրայ հանդիպող գրեթէ ամէն խրճիթի առջեւ կը տեսնուի կանոնաւոր մի կամ երկու կով մինչ անոնց տէրերն կը հանգչին ներսը։ Մոնթէնէկրոյ կը տարբերի ուրիշ լեռնային երկիրներու մեծագոյն մասէն սա կարեւոր հանգամանօք որ ժողով երկիր ըլլալով բոլորովին թափուր է այն երկայնաձիգ եւ բարեբեր գահաւանդներէն որոց վրայ կը ճարակին Զուլցերիոյ հօտք ոչխարաց եւ երամակք այլ կենդանեաց։ Երբ լեռնային ճամբաներուն բարձրագոյն մէկ կէտէն նայիս, Մոնթէնէկրոյ կ'երեւի ոչ այնչափ նման ուրիշ բանի որչափ ալեկոծեալ ծովու որ յանկարծ քարացեալ է։ Բնականապէս չկան հոն արտեր, բառին հասարակ առմամբ խօսելով։ Հողային ստացուածք կը համարուի հոն առհասարակ երեսուն կանգուն երկայնութեամբ եւ քսան կանգուն լայնութեամբ երկիր. ասան ոտք երկայնութեամբ եւ 6 ոտք լայնութեամբ միայն հողային ստացուածք բնաւ անսովոր չէ։ Հողոյ այս փոքրիկ կտորները անխնայ աշխատութեամբ կը մշակեն կանայք, վասն զի ճամբիտ Մոնթէնէկրոյցին որոշ գաղափարներ ունի աշխատութեան բաժանման վրայ։ Պատերազմական եւ որսորդութեան վերաբերեալ իրաց մէջ արք են սրամիտ, անխնայ եւ յարատեւ, բայց երկիր բրելու պատկանեալ զործերէն կարի յոյժ կը խորշին։ Ըստ տեսութեան նոցա, երկիր մշակելու նման միօրինակ եւ միանգամայն տաղտկալի գործ կանանց միայն յարմար է, եւ կը թուի առհասարակ թէ կանայք եւս իրենց կողմանէ կը խորշին այսպէս, եւ կ'ընդունին իրենց աշխատութեան բաժինն առանց տրտնջելու։ Բայց Մոնթէնէկրոյի մայրաքաղաքը չէ համեմատ երկիրն եւ անոր բնակչաց։ Մայրաքաղաքն այս երկիրն որ կը բաղկանայ ահագին ժայռերէ, եւ որոյ բնակիչք են հռոմէական եւ յաղթանալով, է փոքրիկ եւ անպաճոյճ գիւղ լեռներով չըջապատեալ տախարակ դաշտի վրայ։ Կարգ մը սպիտակ տնակներ թուով իւր 130, վայելուչ տուն մը պալատ կոչուած, ուրիշ տուն մի եւս որ կը ծառայէ իբրեւ պանդոկ այցելուաց քաղաքին, — ահա այս է Մոնթէնէկրոյի մայրաքաղաքը, Չէթինեէ, որ է Նիքոլա իշխանի կառավարութեան ամրոց։ Առաջին բանը որ կը զարնէ օտարականի աչաց երբ կը մտնէ այս մանրանկար մայրաքաղաքին մէջ, է այնչափ բազմութիւն յաղթանալով մարդոց։ Երկրորդ բանն է ամենուրեք ատրճանակը, որոյ կոթը կ'երեւի ամէն մարդու գօտիէն գուրս ցցուած։ Քիչ պատիւ չըբերի Նիքոլա իշխանի կառավարութեան որ Չէթինեէ այնչափ հանդարտ եւ կանոնաւոր լիճակի մէջ գտնուի այնչափ աննպաստ պարագաներու ներքեւ, մինչ չարիք զործելու շատ դիւրութիւններ կան չարագործաց համար։ Մոնթէնէկրոյի արդի պետը յոյժ յարմար անձն է այդ պաշտօնին։ Ամէն բան ի կառավարութեան կը տնօրինուի նորա անձնական տեսչութեան ներքեւ։ Եւ անոր ձեռամբ սկսուած են շատ բարեկարգութիւններ երկիրն մէջ եւ կան բազումք եւս

որ խորհրդոյ առարկայ են։ Զարդիս Մոնթէնէկրոյ չնաւ չունի ձեռարուեստներ։ Ամէն բան, մինչեւ իսկ անոնց սիրելի ատրճանակները կուգայ Աւստրիայէ, Քաթարոյի ճամբով։ Եւ ի նկատի ունելով ժողովրդեան ընտանեան հակամիտութիւնները, եւ կանոնաւոր ճամբաներու չպոյութիւնը (վասն զի մի միայն կանոնաւոր ճամբայ կը գտնուի ի Մոնթէնէկրոյ), եւ օտար երկիրներէ հոն մըտնող վաճառաց մեծ քանակութիւնը, չէթ տարակուսական խնդիր է թէ հնար է որեւիցէ կերպով տալ քաջալերութիւն յառաջ բերել ընդ ձեռագործներ որ մըցին դրսէն եկածներուն հետ։ Եւ ոմանք կ'ըսեն իսկ թէ միայն Աւստրիոյ ձեռագործներէն չէ որ Մոնթէնէկրոյ պարտի վաճառաւ։ Կան բազումք որ կը հաւատեն թէ Աւստրիա աչք անկած է իւր փոքրիկ դրացոյն վրայ, եւ թէ առթիւ մը, որ եւ ոչ իւրիք է անհաւանական, յառաջ պիտի քալէ եւ ի դործ գնէ իւր դիտաւորութիւնը նուաճելով զՄոնթէնէկրոյ եւ կցելով զայն իւր պետութեան, եւ պիտի կանգնէ երկրպետն արծիւն ի Չէթինեէ։

ԵՐԵՒԱՆԻ ԳԵՏՆԱՇԱՐԺԻ

Այս վերնադրով յօդուած մը տուած է Մ. Թար Ամերիկայի ամսօրեայ թերթի մը որմէ կը քննենք սա տեղեկութիւնը։ Երկիրա, կ'ըսէ, շատ յուզեալ կը թուի մօտերս ստանութիւններէ։ Սաստկազոյն դետնաշարժք եղան անցեալ տարի ի Սպանիա ուր աւելի քան երկու հազար մարդիկ մեռան, եւ ոչ սակաւք վիրաւորեցան, եւ հազարաւոր տուններ կործանեցան։ Բայց սաստանութիւն կայ միշտ երկրի վրայ մերթայն, մերթ այն ինչ տեղ, սակայն այս սաստանութիւններէն ոմանք այնպէս թեթեւ են, որ նուրբ գործեօք հանլիւ կը զգացուին։ Կըսուի թէ գետնաշարժք աւելի յաճախ են զիւրերը քան ցերեկները, եւ ձմեռները մանաւանդ քան ամառները։ Բայց որովհետեւ գետնաշարժք չեն կրնար գուշակուիլ, ինչպէս կը գուշակուին խաւարմունք, այլ կուգան յանկարծ, եւ կը տեսնուի կարճ, գիտնոց համար մեծ գծաւորութիւն է որոնել նոցա ընտրելու։ Գետնաշարժքն է արդարեւ արդիւնք ընդ միմեանս բաղխման ապառաժից որ քաջ ի բաց խոր են երկրիս երեսէն, եւ այս բաղխման կեդրոնէն հաւասար հեռու կէտեր կընդունին սաստանումն ի միեւնոյն վայրկենի։ Սաստանման ուժգնութիւնն այս ինչ կամ այն ինչ տեղ կ'ախեալ է առաջին սարսման սաստկութենէն, սարսուեալ տեղոյն հեռաւորութիւնէն, բաղխման կեդրոնէն, եւ որպիսութենէ գետնոյն։ Թոյլ աւազուտ գետնի մեծապէս կը նուազեցունէ սարսման ուժգնութիւնը։ Գալով պատճառաց գետնաշարժի, կան այլ եւայլ կարծիք։ Հնագոյն կարծեաց հիմն այս է թէ, երկրիս կեդրոնը լինելով նիւթ լոյծ եւ հոսանուտ, իբրեւ ահագին իմի ոլլիխանոս ստորերկրեայ, կը վրդովլ արեղական եւ լուսնոյ ձգողութենէն։ Այս կարծիքն հիմա թողուած է։ Միւս եւս կարծիք գետնաշարժի պատճառը կ'ընծայէ հրաբխային աղբիւրութեան։ Ս. յոնքն թէ, գետնին խորագոյն տեղերը սեղմեալ կամ ճնշեալ կաղք ջանալով գտնել ելք կը ձկտին գէպ ի վր, մինչեւ հողին զանգուածը կու տայ նոցա տեղի սրայթմամբ եւ սաստանմամբ։ Ուրիշ երրորդ կարծիք այս է թէ, ջուրք որ քամուելով կ'իջնեն երկրիս ծոցը լուծե-

լով կրային եւ ուրիշ լուծելի հանքեր կը կազմեն այրելը, որոց վրայ կոխող ամբաւ ծանրութիւնը ճնշելով կը փլանի ահագին սաւանմամբ:

Այլք կը կարծեն թէ մեծամեծ խաւք հողոյ ճնշուած են իւրեւ տախտակ մի որոյ երկու ծայրերուն վրայ մեծամեծ ծանրութիւններ կան, եւ երբ ջրոյ աղբեցնութեամբ կամ ուրիշ կերպով խաւքն երկու ծայրերէն միոյն ծանրութիւնը կը թեթեւանայ, ծանր ծայրը կը հակի, եւ թեթեւացածը կը թռչի վեր:

Մը. Թար աչս մեկնութիւններ համարելով հաւաքալի, ինք եւս կը յաւելու անոնց վրայ սա մեկնութիւնը: Շողի եւ ուրիշ կաղեր, կըսէ, կը կաղմուին երկրիս խորութեան այն մասերուն մէջ ուր հրաբուխայ չկայ, եւ կը ճնշուին, կը ճնշուին, մինչեւ կը պայթեցուան ապաւաճուած խաւքը:

Գետնաշարժի ուժգնութիւնն անկէ յայտնի է որ, անգամ մը, ինչպէս կը պատմուի, մարդ մը դետնաշարժի դորութեամբ նետուեցաւ 100 ոտք լայն դետոյ մը մի եզրէն միւսը քարձրանալով մը վրայ, որ 50 ոտք աւելի քարձր էր քան տեղն ուր կեցած էր առաջ:

ԱՅԼԵԻԱՅԼԲ

ԵԲԱԾՈՒՂԱՅ ԲՈՅՈՎԱԾԱԼ ԿԱՌԱՌՈՒՄԸ ՄԸ. Ամերիկեան երկաթուղւոյ մեքենավար մը, խօսելով իւր կենաց մէջ պատահած արկածներուն վրայ, պատմած է կառավարի մը հոյ ճարակ լինելը քանի մը տարի առաջ Պրիւիտ, Գորի, եւ Իրի երկաթուղւոյ վրայ: Կառավարմը կը բաղկանար բնու եւ ուղեւոր կողմ կառքերէ, ինչպէս կը պատահի երբ ճանապարհորդը կ'ըլլան սակաւ: Կառավարին յետադողմը կային երկու կառք ուղեւորաց, եւ չորեկանքն անմիջապէս ետեւը վեց կառք որ կը պարունակէին իւր 150,000 քաշ քարիւղ: Մինչ կառավարմը կ'ըլլէր երկայն զոռի վայրէ քարիւղ բեռնաւորեալ կառաց մին կրակ առաւ, եւ մեքենավարին նշան տալով վը կտռալարին գործաւորը կառքերն իրաւուն կցող ճարմանները փրցուցին, եւ այսպէս ուղեւորաց կառքերը զատուելով միւսաներէն մնացին ետ: Եւ թէպէտ քարիւղ բեռացած կառաց առջեւի կողման ճարմանները կարուեցան, հող չտարին կասեցունել կառքերը, եւ բոցավառող կառքերը որ չողեկաւքին ետեւէն կ'ըլլէին վարձայնիս երազութիւն մը ստացան, որ անհնար կը թուէր ընել բան մը ազատելու համար դանոնը: Ցաններկու մղոն հեռի այն տեղէն ուր սկըտան կառքերն ընթանալ սաստիկ երազութեամբ, կը միանար երկաթուղւոյ ճիւղ մը գլխաւոր գծին: Կար մի միայն միջոց, եւ այն էր նշան տալ որ երկաթուղեաց իրարու կըցուած տեղւոյն վրայ դարձունէին ճամբան գէպի երկաթուղւոյն ճիւղը որ գէպի վեր կ'ըլլէր, սակայն կառավարին համեղուն ժամանակը չըլլալուն պատճառաւ յուսալի չէր որ պատրաստ մարդ դանուէր հոն: Բայց երբ չողեկաւքն մէջ դանուողները տուին նշան մեքենային չնմանը, բարեբաղդաբար հասաւ մարդ մը ժամանակին եւ դարձուց չողեկաւքին ընթացքը, եւ բոցավառող կառավարմը իջաւ այնպիսի թափով որ կարող եղաւ ելլել վեր երկաթուղւոյ ճիւղէն առաւել քան մի մղոն:

ՆԱԽԵՐ ԲԱՆԱԿԻ ԶՈՐԱՅ. Մը. Փիմպըր, իւր գրքը քին մէջ որ կ'անուանի «Մեծ Մարդարեութիւնը», կըսէ թէ երբ Դարեհ Վշտասպեաց

արշաւեց Սկիւթիա առաւ իւր հետ 700,000 մարդ, եւ բաց աստի նաեւ նաւատորմի մը 600 նաւերէ բաղկացեալ, որոց մէջ կը գտնուէին 120,000 նաւաստիք եւ ծովային զինուորք: Քսերքսէս արշաւեց Յունաստան 2,500,000 պատերազմական մարդով որք ժողովուած էին 36 ալեւալ աղգերէ: Անոնց վրայ յաւելլով բանակին հետ դացողները, ամբողջ բաղմութիւնը կը հասնէ իւր 3,000,000 հոգւոյ: ահագին թիւ, որք, ինչպէս կ'ըսէ Ճըսկին պատմիչը, կրնային խմելով ցամքեցունել ջրերն գետոց որ կը հանդիպէին ահոնց ճամբուն վրայ, բայց չէին կրնար սպառել արքունի դանձը: Արտաշէս Երկայնաբաւ զուկ 600,000 մարդով նուաճել ձեռնարկեց Եգիպտոսի մէկ դաւառը: հանեց 1,200,000 եւս, նուաճել իւր եզրոր, Կիւրոսի, ապստամբութիւնը: Մինչեւ իսկ իւր պետութեան վերջին տարնապետուն մէջ Դարեհ Կողմասնոս հանեց իւր 600,000 մարդ ընդդէմ Աղեքսանդրի Մակեդոնացւոյ Իստի մարտին ժամանակը: Եւ իւր յաղթութիւնը ետքը նոր եւ ահագին ձեռնարկ մի եւս ընելով երեւցաւ Կոկամէսյի դաշտին վրայ լաւ սպառազինեալ 1,000,000 հետեւակօք, 40,000 այրուձիւղ եւ 200 խոփաւոր կառօք: միւս զետեղ

ՓՇՐԱՆՔ

Քրուկի հրազխուց մեծ գործարանին մէջ ի Բրուսիա, այժմ կը շինուին Իտալական կառավարութեան համար ի պէտս ծովեղերեաց մարտիկաց չորս թնդանօթ որ պիտի ըլլան մեծագոյն քան որեւիցէ թնդանօթ աշխարհին մէջ: Անոնց իւրաքանչիւրը պիտի ունենայ 46,000 քաշ ծանրութիւն, եւ անոնց իւր 800 քաշ ծանրութեամբ իւրաքանչիւրը ունենաւ արձակելու համար պէտք պիտի ըլլայ գործածել 200 քաշ վառօղ: Այս թնդանօթներէն արձակուած ուղեւորը պիտի հասնին մինչեւ հինգ մղոն հեռի տեղ: Այս հոսկայ թնդանօթից անալիսը պիտի փորձուի Մէփիլինի տանմանները, ուր կը գտնուի Քրուկի ընկերութեան թնդանօթի գործարանը, եւ պիտի տարուի Իտալիա յատկապէս շինուած կառքերով որ ունենան տանուելից զոյգ անիւներ, եւ ճամբուն վրայ դառնուած կամուրջները եւ ջրուղիները պիտի ամրացուին որպէս զի տոկան անոնց ծանրութեան:

Յաջողած են այն սուղակը որոց յանձնարարուած էր 100,000 անդիլիական լիրայի արժողութեամբ ոսկին հանել Սիբիլիէի արեւմտեան եղերաց մօտէն ուր ընկղմած էր տարիներ անալ «Ալֆրանց ժի» անուն նաւին հետ: Սուղակը գրեթէ բոլոր ոսկին յաջողած են հանել եւ զրկած են զայն Սիւդան:

Յամին 1403 Չինաց կայսրը, Ենկույ, Մինկ անուն արքայական աղագատհմէն, ուղեւոր ունենալ ընդարձակ Հանրադիտակ Բառարան մը, յանձնեց զայն պատրաստելու գործը 2,000 անձանց, որք աշխատելով չորս տարի հերկայացուցին անոր 22,937 հատոր գիրք, որ կը մնան ցարդ բայց ձեւագիր միայն:

Կըսուի թէ Լեւոն ԺԳ. Պապն ունի 500,000 լիրա տարեկան հասոյթ, կը հաւաստեն նաեւ թէ Պապին անձնական ծախքը օրը կէս լիրայի իջուցուած է:

Շղթան զոր կը կրէր Քրիստափոր Գոլմպոս իւր ի ձեռնով բանտարկութեան ժամանակ, կը գտնուի Մինեօր Պալտի անուն ձեռնովացի հարուստ Իտալացւոյն քով:

ՅԱՅՈՂԻԱ ԵԼԵՂԵՆԵՈՅ մը ամուսնական արձանագրութեան մը մէջ հետագայ հետաքրքրեալարժեք եւ արտօրինակ գրուածք կը

տեսնուի: «1832, նոյ. 3, Քրիստոփոր Նիւզէմ, Չէրիթի Մորէլ: Չէրիթի Մորէլ անուն տիկինը, բոլորովին զուրկ լինելով ի բաղկաց, պատկի մատանին դրուեցաւ ձախ ոտից չորրորդ մատը, եւ գրեց իւր անունն այս արձանագրութեան տոմարին մէջ՝ աջ ոտքով:»

Անցեալ տամուկոս տարիներուն մէջ իւր 700 Բողոքական եկեղեցիք շինուած են ի Մատակասպար, եւ ամենեքին առանց պարտքի: Կը գտնուին հոն 1,200 եկեղեցիք եւ 80,000 Բողոքական անդամք եկեղեցւոյ: Այս եկեղեցիք են ինքնապահ, եւ անցեալ տարի տուին 4,000 լիրա աւետարանչական գործոյն համար:

Հռոմէական Կաթոլիկք ի Չինաստան եւ ի Քորէա, անոնց մէջ ըլլալով Մոնկուլիա, Մանչուրիա եւ Թիպէթ, են իւր 343,000:

Ըստ «հին արաժնութեանց» Բողոքական եկեղեցիքն Պալթիկեան երկը գաւառաց մէջ ի Ռուսիա, կը համարուէր իւրեւ Հաստատեալ եկեղեցի: Բայց ըստ որում Զարը ձեռք զարկած է Ռուսացունել այդ գաւառաց Բողոքական Գերմանացի բնակիչները, Ռուսիոյ Ս. Սինոդը հանած է իւր (հրամանագիր) մը յայտարարելով թէ այսուհետեւ Օրթոտոքս եկեղեցին պիտի ըլլայ միմիայն Հաստատեալ եկեղեցի բոլոր հպատակաց Զարին, եւ վասն որոյ Բողոքական եւ Օրթոտոքս եկեղեցեաց խառն ամուսնութիւններէ ծնած մանկունք պիտի համարուին Օրթոտոքս:

Որովհետեւ Բասքոյաց, կամ որ նոյն է, Ռուսիոյ կառավարութեան դաւանութեան տարբեր դաւանութիւն ունեցող եկեղեցեաց, խստիւ արգելուած է գիրք տպել ի Ռուսիա, անոնք այժմ բացած են մեծ տպարան մը ի Ռուսիա: Մօտերս բաւական թուով գրուածներ հրատարակուած են հոն ի պաշտպանութիւն Բասքոյաց ընդդէմ Օրթոտոքսներու կողմանէ յարձակմանց: Այս գրուածք այժմ ընդարձակօրէն կը տարածին ի Ռուսիա ի մեծ սոսկումն Օրթոտոքս կղերին:

Վեհ գլեցաղնութեան պատմութիւն մը հասած է Սիբիլիէի ներսերէն, ուր Քրիստոնէութեան դարձող բնիկ մը արգելուած էր իւր ցեղապետին կողմանէ՝ քարոզել Աւետարանը: Եւ սակայն նա չորս տարի կ'ուսուցանէր Աստուածաշունչը տունէն ի տուն պտուելով, եւ ցեղապետին մահուանէն ետքը կը կատարէր հրապարակական հոգեւոր պաշտօն, եւ բացաւ դպրոց մը: Շինուեցաւ չէնք մը որ կրնար պարունակել 600 անձինք, եւ ուրիշ երկու չէնքեր եւս պատրաստուեցան տարբեր տեղեր, եւ շատ հոգիներ բերուեցան Քրիստոսի: Յիշեալ անձը աշխատեցաւ ինն տարի, առանց թոշակ եւ այցելութիւն ընդունելու եւ ոչ իսկ ճանչցուելու որեւիցէ միաբնակարան ընկերութեան:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ԱՏԱՓԱՋԱՐԷ

Փետր. 8, երկուշաբթի օրը Ատախաղարու եղեքը պարալիզի մը մէջ Արամ անուն սպարիչ երկատասարդի մը գիակը դանուեցաւ որ զաշոյնի եւ արտճանակի դնտակի հարուածներով մեռցուած էր: Կառավարութիւնը փութալան հետազոտութեամբ կարգ մը կասկածաւոր Հայ եւ Մահմետական անձինք բանտարկեց: Մահմետական թաղի մը եղերքը աւերակ մզկիթի մը մէջ արեւան նշաններէն եւ դիակին գտնուած տեղն արին չը գտնուէին կը կարծուի թէ նա մզկիթին մէջ մեռցուեցաւ եւ դիակը Հայոց թաղին եւ

զերբը պարտէզը տարուեցաւ որ 20 րոպէ միջոց ունի. բայց կառավարութեան բժշկին քննութեամբ հասկցուելով թէ այն անասնոց արիւնն է ոչ թէ մարդու, Մահմետականք աղատուեցան բանտէն: Հայ պատանի մը հետ տեսեալ հակասական եղերութիւններն պատմած է. այսպէս, «Կարգ մը անձինքներ զիջերայն մեռցուցին եւ ինծի ստակ տալ խոստացան որպէս զի բանը երեւան չհանեմ»: զորեւալ, «Եւ զիս պիտի մեռցունէր եւ ես զինքը մեռցուցի»: Վերջապէս ճշմարտութիւնը դեռ եւս երեւան ելած է: Բայց մեծ յոյս կայ թէ կառավարութեան փութալան խուզարկութիւններն երեւան կը հանեն ճշմարտութիւնն անյատալ:

Գանի մը շաբաթներ է որ Ատաբաղարու երէց Պատ. Ա. Հ. Ճէճիզեանի եւ վարչութեան ջանքեր Զորեքշարթի օրերը կանայք հրաւիրուելով ժողովարանը առնան եւ առողջութեան վերաբերեալ նիւթերու վրայ կը լսեն բանախօսութիւն զորս կը խօսին կարգաւ Տոգ. Կ. Աթանասեան, Տոգ. Խ. Անտոնեան, եւ Տոգ. Ս. Գալաթեան:

Ատաբաղար Ս. ՄԱՍԹԱՅԱՆ ՄԵՐՈՒՆԵԱՆ Փետր. 15, 1886

ԱՐՈՒՆԵՍՔ Ի ՊԱՐՍԱՍՍ

Պարսկեր եւս են մինն այն հին ազգաց որոց ընթացքն ժամանակի աւաղին վերայ խոր հետքեր թողով ոչ սակաւ հիացումն ազդած են մեզ: Պատմութիւնը իրաւամբ մի կարեւոր տեղ կ'ընծայէ նոցա անցեալն յիշատակելու, եւ անշուշտ աւելորդ պիտի չհամարուի թէ մեք եւս ջանամք համառօտիւ նկատողութեան առնուլ նոցա արդի դրութեան մի քանի պարագայքը սոյն առթիւ վերնադիրս մեզի նիւթ ունենալով:

Պարսկեր յոյժ հին դարերէ ի վեր եղած են անուանի իբր մի ճարտարարուեստագէտ ժողովուրդ, եւ իւրեանց արուեստը ընդհանրապէս տարբերած են յայլ երկրի արուեստից մի առանձին յատկութեամբ: Կըկարծուի թէ երբ Արաք. 631-ի ատեններն արշաւեցին Պարսկաստան, ի նոցանէ ուսան շատ մը արուեստը որ ապա ծաղկեցուցին ի Սպանիա եւ այլ տեղեր:

Թէ ճարտարապետութիւնն եւ քանդակագործութիւնն որպիսի բարձր յառաջընթացութեան հասած են երբեմն ի սոսա, է յայտնի Պերսեպոլսոյ ինչպէս նաեւ Թեբէ Սիւլէյմի, Եւրֆայի Բեւէ-ճայ եւ նմանեաց աւերակներէն, որք յիշաւի մեծ յիշատակարաններ են նախկին ճարտարագործութեան:

Սակայն եթէ թողնուի այդ հին դարերն, նկատողութեան առնենք Մեծն Շահ-Աբբասի նշանաւոր թաղաւորութեան ժամանակաշրջան (1586-1628), պիտի տեսնեմք թէ որքան բազմաթիւ արհեստներ իւրեանց բարձրութեան գագաթնակէտն հասած ամենայն պերճութեամբ դարձարած եւ ծաղկեցուցած են այդ երկիրն: Սոյն ժամանակն էր որ Պարսկական յախճապակիք եւ այլ խեցեղէն անօթք գրեթէ կը մրցէին ընդ Չինականս, իսկ ընտիր ձեռագործք, արծաթաշինք եւ ոսկեհոտ գործուածք եւ ձորձք, մեծագին եւ չքնդաթլաք, չղարչք եւ կերպարք, փառաւոր գորգք, պղնձեայ գեղեցիկ նկարեալ դանազան անօթք, փայտէ քանդակք, նուրբ եւ փայլուն կրկնոցք, պերճ եւ փառաւոր ասղնապարծք եւյն, արդէն կը դերադանցէին ուսուցիցէ երկրի նմանօրինակ գործերն: Եւ յիշաւի այդ ատենուան Պարս. արհեստներն այնպիսի ծնունդներ կ'արտադրէին որ անոնցմէ ոմանք ժամանակի եղծումէն ոչ իսկ բո-

ւորովին ազատ մնացած, դարձեալ բաւական են այնօր քաղաքակրթեալ աշխարհի ուշն եւ դարմանքն դրաւելու:

Այժմու Պարս. արհեստք բաւական տարբեր եւ անկեալ վիճակի մը մէջ կը գտնուին, բայց տակաւին անոնցմէ ոմանք կը պահեն նմանութիւն մը իւրեանց նախկին դրութեան, եւ են յարդի եւ արժէքաւոր: Այսպէս են գորգք որ Պարս. վաճառականութեան զխաւորագոյն նիւթոց մինն կը կազմեն, եւ որ ոչ սակաւ արժանիք ունին տակաւին շատ մը երկիրներու մէջ: Եւ յիշաւի անոնցմէ ոմանք խիստ ընտիր եւ պատուական գործ մինչ իսկ ամենափառաւոր ոսկեկանց կահկահարան լինելու չեն անյարմար: Սակայն պէտք է յիշել թէ սորա եւս իւրեանց հոշակին ոչ այնքան նպաստաւոր փոփոխութիւնք կրած են վերջերս, Եւրոպական կարգ մը նոր գոյներու պատճառաւ, որք չեն այնպէս դեղեցիկ եւ տեսական: Եւ ունալի այժմու դորգից շատերն թէեւ աւելի դերաւ եւ աժան կը լինուին, բայց չեն այնքան յարդի որքան են հինք: Այսօրն աննպաստ փոփոխութիւնն անդի ունեցած է մասամբ իւրիւր հարգանքերու մէջ եւս: Սակայն ամենայն հաւանականութեամբ սոյն երկուսն ալ տակաւին կը գերազանցեն որեւիցէ երկրի այդ օրինակ շինուածք: Լաւագոյն գորգք այս երկրին մէջ կը շինուին այժմ ի Պարսկական Գրգաստան եւ ի իւրասան: Յախճապակիք արուեստն որ ինչպէս յիշեցինք երբեմն այնքան զարգացեալ է եղած, այժմ զանազան պատճառներով այդ ընտիր գործն բոլորովին կորսուած է: Զարդիս կայ մի սեռակ որ կը շինուի աստ, բայց շատ հասարակ եւ աժան ինչ է:

Ասղնագործութեան արուեստն է հիմա եւս բաւական գործածական այս երկրին մէջ: Ընտիր եւ գեղեցիկ բարձի երեսք, սեղանի սկողքք եւն, այժմ եւս կը ձեռագործուին մեծ յաջողակութեամբ: Սոցա ընտրեալ գոյներն Ռէշաի մէջ կը շինուին:

Պարսկաստանի զանազան հարկերն եւս նշանաւոր եւ հետաքրքրական են: Այս գործերէն մին է թղթէ կամ փայտէ զանազան շինուածքներ սոսինձաւ կանաւաւորապէս եւ գեղեցիկ կերպով պատել ամբողջովին մետաղաց եւ ոսկերաց խիստ մանր կտորներով: Սպահանի գործերն յայտնաւոր կը համարուին:

Կան նաեւ ուրիշ արուեստներ ինչպէս են քանդակագործութիւն, նկարչութիւն, զինա-գործութիւն, ա. հ., որոց վերայ խօսելու պատենութիւն չկայ եւ որք զարդիս նաեւ բաւական ընտիր եւ գեղեցիկ գործեր կ'արտադրեն:

Այսպէս սոյն համառօտ տեսութեամբ կը գտնենք որ թէեւ այժմ եւս կան մի քանի լաւ արուեստներ, բայց առ հասարակ նոքա բազմաթիւ իւրեանց նախկին դրութեան յետադիմած են: Աստ զանազան պատճառք կան, բայց անշուշտ մի պատճառն Եւրոպական ապրանքն են որ մեքենայից միջոցաւ կրնան աժան յառաջ բերուիլ եւ զրկուիլ աշխարհի առէն կողմերն: Ուրիշ պատճառ մը եւս դաստիարակութեան պակասութիւնն է: Պարսկեր աշխոյժ եւ ճարտար ժողովուրդք են, եւ եթէ ունենան նաեւ մտաց մշակութիւն եւ գտնեն քաջակրթութիւն, տարակոյս չկայ թէ խիստ յաջողակ եւ հնարաղէտ ժողովուրդ պիտի լինին ինչպէս եղած են երկար ժամանակ: Մի այլ պատենութեամբ պիտի ջանամ Պարսից քաղաքական դրութեան մասին մի քանի տեղեկութիւններ տալ:

Դաւրէժ, Յուն. 23, 1886

ՃԱՇՁԱ

ՈՍԿԵՂԷՆ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՆԻԵՍ ԱՄՍՈՐԵԱՅ

Պարսկա, Գիւրգան, Բանաթիւ, այլաւ հանդէժ ԸՆԴ ԽՆՍՈՂ

Ա. ՄԱՍԹԱՅԱՆ ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ ԵՒ Յ. ԳՈՐԳԵՆԻ

Միամեայ բաժանորդութիւն 25 դրին, ոսկեւոյ:

Նոր տարուոյ հետ սկսեց հրատարակուիլ սոյն ամսօրեայ հանդէս գրաբար լեզուով, զոր մեծաւ հաճութեամբ ողջունեցին ամեն անոնք որ կաթողի են Մայրենի Հայ բարբառոյն:

Տ. Ա. Մ. Գարապաշեանի անունն ինքնին բաւական է ընդունելի ընել զայս հանդէս բոլոր Հայ գրասիրաց, որք անտարակոյն միահամուռ պիտի գտնան ապահովել Հանդիսին լրակատար յաջողութիւնը, դնահատելով խրմբազարաց արժանիքն, եւ իբր առիթ յայտնել իւրեանց երախտագիտութիւնն առ Մեծանուն Գրաղէտն վասն մեծ ծառայութեան որ մատուցած է արդի Հայ սերնդեան:

Եւ չիք տարակոյս թէ այսպիսի մի հանդէս ի ձեռս Հայ գրասիրաց եւ ուսանողաց կրնայ մեծապէս նպաստել արդի Հայերէնի բարեօրման:

Հետեւեալ հատուածը կը քաղենք Հանդիսին առաջին թուոյն յառաջաբան աղէն՝ իբր բանասիրական ինչ որպէս ե իբր ճաշակ Հանդիսին լեզուին:

«Ի հանել մեր ի լոյս դնանքս ի հին հայ բարբառ գիտաւորութիւն մեր չէ արդարեւ մեղմով իմն եւ հնարք անհետ առնել ի մատենագրութենէ զարդի հայերէնն եւ թողուլ զանպարէզն հնոյն միայն, որպէս էրն իսկ գրեթէ իբրեւ յիսուն ամօք յառաջ. նա մատաւանդ կամիմք, եւ այս իսկ է ճշմարտն եւ հնարաւոր, զի արդի լեզուն, իբրեւ նոր իմն ծնունդ, երթիցէ իւրուորոյն գործութեամբ տիրոյ ի տիս, մինչեւ հասեալ յարեւուն եզլիցի հոռիութիւն, որ, յայնժամ, գիտեմք թէ չէ լինելոց կարի այլակերպ եւ օտար ի հնոյն:

«Որովհետեւ, որպէս ամենայն իբր մարդկեղէնք յընթաց դարուց եւ ժամանակաց թիւն եւ փոփոխին ի լաւ անդր, մերթ վերանան ի բարձունս, եւ մերթ խոնարհին յանդունդս, նոյնպէս եւ հայերէնն յընթացս իւրոյ բազմաժամանակեան կենաց, անդառնի ի ժամանակէն զի արեւաւ ընդ դրով, կրեաց փոփոխութիւնս գամ քան զգամ երթալով ի բարեւոյն ի վատթարն, մինչեւ յոսկոյն դոր էր լինել նմա արծաթ, պղինձ, երկաթ, անագ, կապար, մինչեւ յաղբ իսկ փոխել, չէր հնար մեղ առնուլ ի սոցանէ անստիր: Ապա լեզուն դոր մերովսանն ջանացուք արկանել ի կիրճ եղիցի լեզուն սկզբան կամ առաջնոյ կիսուն հինգերորդ դարու, այն է ժամանակի երանելի Թարգմանչաց մերոց, որ արդարեւ ոսկեղէն ժամանակն է հայերէն գալուցեան: Այս այն լեզու է որով գրեաց մեծն Եզնիկ, պերճն Աղաթանգեղոս, ընտանին Բուզանդ, քրանիկին Կորին: Այս այն լեզու է որ ընթերցանուի հիացեալ զարմացեալ յապուշ հարեալ ի Թարգմանութիւնս նուիրական գրեւորն եւ գործոց հոշակաւորադունիցն ի հարց եկեղեցւոյ...: Այս այն լեզու է որ տեսնենք թէ քեզ առ ամենայն նիւթ քնտ արժանի եւ ըստ պատշաճի ծանր յաղթու, պարգ ի վարդապետութիւնս, քաղցը ի պատմութեան, սաստիկ ի յանդիմանութեան, մեղմ ի խրատ, ծաղկալից ծաղկաւէտ ի նկարագիրս, հոյակապ ի վիպասանութեան, միշտ եւ յամենայն յատուկ, զգոն եւ վայելուչ ի զարդարանան համեստ, այլ չքնաղ առանց պղքելոյ եւ հոյակոյ...:»

«Ակն ունիմք թէ տոհմային մեր սիրելիք հաճեցին քաջակրթ զմեզ յայս գործ որ թուի մեղ թէ չիցէ առանց օգտի, մանաւանդ ի պէտս դարձոյց յուսումն ազգային լեզուին, որ է մին ի կարեւորագոյն մասանց դատարարութեան Հայ մանկուոյ:»

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԲԱԿԱՆ

Փետր. 15, ըստ Յուն. և Փետր. 27, ըստ Լատ. 1886

ՄԱՐԻՆԵԼԵԿՐՈՅԻ ԻՏԵՍԱՆԻՆ ՆԻԳՈՒԱՅԻ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Այս վերնագրով յօդուածներ պատրաստած էինք երկու շաբաթ, բայց վերջին ժամուն ուրիշ լուրեր գալով ետ ձգել տուին դանոնը։ Մեր այս դանդաղութիւնը քաւելու համար, այս շաբաթ մեր քաղաքական էջին առաջին տեղը կու տանք այս նիւթին։ Նիգոյա իշխանը եւրոպայի մէջ շատ փոքր ազդի մը գլուխ է, թերեւս կոչուած է սակայն խաղաղ կարեւոր մաս մը Պալքանեան թերակղզւոյն Սլաւ ժողովրդոց ապագային մէջ, եւ այս է որ կ'ընէ ուշադրութեան արժանի նորա ճանապարհորդութիւնը։

Ի Բէրլին գտաւ իշխանը փառաւոր ընդունելութիւն։ Կայսրը եկաւ մինչեւ երկաթուղոյն կայանը եւ համբուրեց զնա ջերմաբար, մինչ Կոստանդին մեծ դուքսը, թիկնապահաց պատուոյ դնդի մը դուլսը, էր առաջիկայ դրօշներով եւ զինուորական երաժշտութեամբ։ Բոլոր մեծ դուքսերը եւ դահլճին տնդամբ էին նոյնպէս առաջիկայ։ Յաջորդ առաւօտուն Բէրլինացի լրագիրք իրենց խմբագրական յօդուածներուն մէջ մաղթեցին բարի գալուստ իշխանին, իւրեւ գլխոյ ազատական մասին Սերվիոյ, յայտնելով միանգամայն լռելեայն փախաք միացման Սերվիոյ եւ Մոնթենէկոյի ի մի կառավարութիւն՝ զիշխանն ունենալով իրեն գլուխ։ Առաջին երեկոյին իշխանը ճաշեց կայսեր եւ կայսերական գերդաստանին հետ, եւ երկրորդին՝ եղաւ առաջիկայ մեծ պարահանդիսի մը ի պալատան։ Բոլոր ժամանակը զոր անցուց ի Բէրլինացի մեծապատիւ մեծարեցաւ։ Արդարեւ այս ամէնը եղաւ քաղաքական նպատակաւ, քանզի Ռուսիոյ սլաւապէրը կը խորհին թէ Նիգոյա իշխանը միայն կարող է վերստին հաստատել Ռուսիոյ ազդեցութիւնն ի Սերվիա։ Կըսուի թէ Սերվիոյ դեսպանն ի Բէրլինացի իշխանին աւելի պատուով եւ մեծարանք ընդունուելուն օգնեց, բայց դեսպանին այս ջանքն, ինչպէս կը կարծենք, կրնայ պատճառ ըլլալ նորա ետ կոչմանը։ Հետագիւր մը որ Պէլլրատէն զրկուած է Վիենայի լրագրի մը, կ'ըսէ թէ Մոնթենէկոյի հասարակաց կըթութեան պաշտօնեան Բալովիչ, որ մօտեցաւ գայած էր Պէլլրատ, Ռուսիոյ դեսպանին հետ երկայն տեսութիւն մը ունեցաւ, եւ յետոյ հանուեցաւ քաղքէն, անտարակոյս վասն զի կարծուեցաւ թէ դաւ կը գործէր Միլան թագաւորին դէմ։

Դիտողութեան արժանի է որ Ռուս լրագիրներէն ոմանք կը համարին Մոնթենէկոյի իշխանն իբրեւ արժանաւորագոյն անձն լինելոյ իշխան Պուլկարիոյ։ Ռուսիոյ նպատակներն յառաջ տանելու համար կ'ուզեն ընել զնա գործիք, եւ հոգ չէ ուր, Սերվիա կամ Պուլկարիա։

Սա եւս արժանի է յիշման թէ Բէրլին պուրկի մէջ կը խօսուի զՆիկոլայոս իշխան, Ռուսիոյ գահուն ժողովուրդ, որ 18 ամեայ է, նշանել Մոնթենէկոյի իշխանին 13 ամեայ դստեր հետ, բայց, հաւանականապէս, պալատի շատխօսութիւն է այս։

Իշխանին Ռուսիայէ մեկնելովը կը դադրի անոր ճանապարհորդութեան հետաքրքրական մասը։ Իշխանը զնաց յետոյ Պէլլին, եւ խօսեցաւ Կայսեր հետ, եւ փետր. 20 ին եկաւ Վիենա։ Թէ ինչ ընդունելութիւն գտաւ

հոն, չիմացանք։ Ռուսիայէ մեկնելէն ետքը կ'երեւի թէ անոր խորհուրդները մնացին հոն, քանզի հետագիւր զրկելով «Ռուս» անուն լրագրին անուանի խմբագրին Աքսազովի այրի արկնով, յայտնեց իւր յարգութիւնը եւ կարեկցութիւնը, զորս, ինչպէս կ'ըսէ, բոլոր Սլաւներուն հետ հաւասար կը դգայ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Լորտ եւ Տիկին Տըֆրին հասան Մանտալէ Փետր. 12ին, եւ անմիջապէս դադին չէնք մը որ յատկապէս պատրաստուած էր զանոնք ընդունելու համար։ Նստան երկու աթոռներու կամ դահոյից վրայ զորս առաջ կը դործածէին թեպոյ թագաւորը եւ անոր թագուհին հանդիսանոր ժամանակներ։ Խըլուծուած լի կամ ըսիկ դահլճին անդամները ոչ ուղերձ խօսեցան եւ ոչ բարի դալուստ մաղթեցին անոնց։ Անոնք կը գտնուէին այն չէնքին մէջ ուր ընդունուեցան Լորտ եւ Տիկին Տըֆրին, բայց պնդեցին թէ պէտք է իրենց ամենուն համար աթոռներ պատրաստուին եւ թէ չհանեն իրենց ստերէն կօշիկները երբ կը ներկայանան, ինչպէս կ'ընէին երբ ներկայանալին իրենց թագաւորին։ Անոնց ընթացքը եւ խօսքերը թարգմանուեցան այնպիսեաց ձեւով որ կը հասկընան Պրիմացոյ քաղաքականական ձեւերը, թէ կը նշանակէին անարգանք եւ արհամարհանք։ Մայրաքաղաքին օտարազդի բնակիչք միայն, բաղկացեալ Մահմետական, Չինացի եւ եւրոպացի վաճառականներէ, փութացին սիրով զիմաւորել թագուհին ներկայացուցիչը. բայց այս չէ զորմանալի, վասն զի եւ ոչ մի ազգ կ'ուզէ կորուսանել զիւր ազատութիւն։ Յաջորդ օրը Լորտ եւ Տիկին Տըֆրին այցելեցին թեպոյ թագաւորին պալատը, զինուորներ կարդաւ շարուած էին ճամբուն երկու կողմը որմէ անցան անոնք։ Կ'ակնկալուի թէ Վերին եւ Ստորին Պիրմա պիտի միանան միակ վարչութեան ներքեւ։

Վախճանեալ Ռուս խմբագիր Աքսազովի յուզարկաւորութեան հանդէսը կատարուեցաւ ազգային պատուոյ եւ յարգանաց ամէն ցոյցերով։ Այլեւայլ դամբանական ճառեր խօսուեցան եւ նշեցելոյ պաշտամունք կատարուեցան ի պալատ նորա պետութեան բոլոր գլխաւոր քաղաքացի մէջ։ Թագուհեաց վանքի մը մէջ Մոսքուայի մօտ, եւ քաղաքին փողոցները խիտ առ խիտ խռնեալ էին բազմութիւն ժողովրդեան ինչպէս ասկէ առանջ Ջոր. Աքսազովի յուզարկաւորութեան ժամանակ։

Մ. Յրէսինէ իմացուցած է իւր ընկերաց թէ օտարազդի գործարանատեարք քիչ հակամիտութիւն կը ցուցնեն մանակցիլ միջազգային ցուցահանդիսին որ պիտի բացուի ի Բարիք 1889ին։ Անոնք իբրեւ պատճառ յառաջ կը բերեն գործերուն դադարելն առ հասարակ եւ ցուցահանդիսից յաճախ մատնակցելու ծախքը։ Վասն որոյ ցուցահանդէսը պիտի ըլլայ թերեւս միայն աղբային։

Մ. Հորէնիոյ Սիւրը, որ քանի մը անգամ եղաւ կառավարիչ Նիւ Եորք նահանգին, նաեւ ընտրելի Միացեալ Նահանգաց նախագահի պաշտաման հանդէպ Ջոր. Կրանշթի յամին 1868, մեռաւ Փետր. 12ին։

Սպանիոյ հանրապետական յեղափոխական Ջորիլլայի մէկ գործակատարը, գտնուեցաւ Փորթուկալի կառավարութեան ձեռամբ որ կ'աշխատէր յեղափոխութիւն յարուստանել ի Սպանիա։ Իսկոյն ձերբակալուեցաւ

եւ նետուեցաւ բանտ։ Փորթուկալի կառավարութեան այս արագ գործողութիւնը հաւանական է Գաղիացի սպայից ընթացքին որ ոյժ տուած էին Ջորիլլայի դաւադրական նենգութեանց։

Պիղմարք իշխան պարտութիւն կրած է ձեռնարկին մէջ զոր ըրաւ կայսերական կառավարութեան անցունել ոգելից ըմպելեաց մենավաճառութիւնը, Պաւարիոյ գահինը անոր հակառակ որոշում տալով 43ի դէմ 90 ըուէով։ Եթէ կառավարութեան նպատակն ըլլար մենավաճառութեան միջոցաւ նուազեցունել ոգելից ըմպելեաց աուրեւաւր, կրնայինք փափաքել անոր յաջողութեան, բայց Պիղմարք իշխանի նպատակն է անշուշտ աւելցունել մանաւանդ տէրութեան հասոյթը։ Սակայն Պիղմարք իշխան չըբանք զայն. նա բնաւ չըբանք որուիցէ բան զոր կը սկսի միանգամ։ Պիտի յառաջ տանի զայն յաւատել ջանիւք ինչպէս կ'ընէ իւր հակաբոլոս նախան աշխարհավարութեան մէջ։ Լրագրոյ խմբագիր մը մօտեցաւ դատապարտուեցաւ վեցամսեայ բանտարկութեան։ Պիղմարք իշխանի եւ Բրուսիոյ կառավարութեան պաշտօնէից դէմ գրելուն համար Լեհացոց արտաքսման վերաբերեալ յօդուածոյ մը մէջ։

Մ. Ճօն, Պ. Կոֆ անուն ուրիշ երեւելի Ամերիկացի մի եւս մեռած է այս օրեւրս։ Բիչ ատենախօսք կան աշխարհիս մէջ որ ունեցած են այնչափ ազդեցութիւն իրենց հանրային բանախօսութեանց մէջ ունկնդրաց վրայ որչափ այս անձը։ Մ. Կոֆ կարող էր շարժել իւր ունկնդիրներն ի ծիծաղ կամ յարտասուս, ըստ կամի։ Սովոր էր իւր մեծ կարողութիւնները գործածել աղետագոյն վախճանաց։ Մնաւ Անգղիա, եւ կանուխ գաղթեց Միացեալ Նահանգները։ Արեւելութեան տուաւ զինք ժամանակ մը, բայց ազատուեցաւ իւր այն չար մոլութիւնէն եւ նուիրեց անձը ճառեր խօսելու արեւելութեան շարեաց դէմ։ Յետոյ պատրաստեց ուղերձներ ուրիշ նիւթոց վրայ եւս, բայց իւր ձիւն աւելի կը թափէր երբ կը խօսէր ոգելից ըմպելեաց դէմ, եւ կենդանի կը նկարագրէր զայնս գործածելէ յառաջ եկող սոսկալի հետեւանքը զորս անձամբ տեսած էր թէ Անգղիա եւ թէ Ամերիկա։ Մեռաւ այնպիսի մահուամբ ինչպէս կ'ուզէր թերեւս, կաթուածահար ըլլալով մինչ արեւելութեան դէմ բանախօսութիւն մը կ'ընէր եկեղեցոյ մը մէջ ի Ֆիլատելփիա։

Դժբաղդաբար տարակոյս չէ մնացած թէ Հաննիսկըն Անգղիացի եպիսկոպոսը սպաննուած է հրամանաւ Ուկանտայի թագաւորին յԱրիկէ։ Ուկանտայէ չորս օրուան ճամբայ հեռի նա եւ անոր 30 ընկերք ձերբակալուելով բանտարկուեցան, եւ թագաւորին լուր զրկուեցաւ։ Ութ օր ետքը հրաման եկաւ թագաւորէն սպաննել ամբողջ այն խումբը, բայց ճամբուն վրայ անոնցմէ չորս հոգի փախան եւ բերին այս լուրը ծովեզերքն Անգղիացոց։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Օսման Տիկնա ներդուլիւն կու տայ վերջերս Անգղիացի պաշտպան զինուորաց Սուաքիսի մօտ, եւ Անգղիացի զօրավարը սպառազինելով բարեկամ ընկիւնէրէ 200 հոգի, զրկեց զանոնք այն կողմն ուր կը գտնուէին Օսման Տիկնայի զօրքը։ Անոնք ետ դարձան քանի մը ժամ ետքը բերելով իրենց հետ 306 ուղտ եւ 31 արջառ զորս առած էին թշնամիներէն։

